

УДК 37.02:372.8.(477)

О.М. Гомонюк, Хмельницький, Україна / O. Homonyuk, Khmelnytsky, Ukraine
e-mail: elena_gomonyuk29@mail.ru

ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНА КУЛЬТУРА ПЕДАГОГА ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ЙОГО ПРОФЕСІЙНОГО САМОРОЗВИТКУ

Анотація. Вимоги, що висуваються до сучасного соціального педагога, вимагають удосконалення професійного навчання студентів у ВНЗ. Важлива роль у цьому процесі належить професійно-педагогічній культурі, що синтезує соціокультурний, інтелектуальний, моральний потенціал студентів і викладачів.

Соціально-педагогічна діяльність, спрямована, з одного боку, на вирішення завдань соціального виховання, а з іншого боку, на надання соціальної допомоги різним групам населення, зумовлює необхідність розроблення проблем, пов'язаних з побудовою «ідеальної моделі» (професіограми) особистості й діяльності соціального педагога.

В акмеології велика увага приділяється розвитку професіоналізму на етапі активного вступу людини до трудової діяльності. Основи професіоналізму закладаються в процесі професійно-педагогічної освіти.

Тому, щоб досягти акмеологічних вершин, майбутній соціальний педагог має навчитися правильно і раціонально організовувати свою пізнавальну діяльність, визначати об'єм і види своєї роботи, форми самоконтролю і аналізу виконуваних завдань, а також уміти коригувати якісні сторони форм і шляхів самоосвіти і самовиховання.

Основою організації самовиховання, самоосвіти та саморозвитку студентів є діяльність, спрямована на зміну своєї особистості, – це свідомо робота над собою, активна участь в житті суспільства.

В статті розкрито особливості формування професійно-педагогічної культури майбутнього соціального педагога та її складових – саморозвитку та самореалізації.

Ключові слова: професійно-педагогічна культура, майбутній соціальний педагог, саморозвиток, самореалізація.

Professionally-pedagogical culture of Future social pedagogy as a necessary condition for its professional development

Annotation. The requirements placed on modern social pedagogue require improvement of professional training of students in universities. An important role in this process belongs to professional and pedagogical culture, synthesizing socio-cultural, intellectual, moral potential of students and teachers.

Social and educational activities aimed at solving problems of social education and social assistance in different populations necessitates the development of problems connected with the construction of an ideal model (professiogram) personality and work of social pedagogue. Acmeological focused on professional development activities during accession person to employment. Professional foundations are laid during of professionally-pedagogical education.

Therefore, to reach the acmeological heights a future social pedagogy must learn properly and rationally organize his cognitive activity, determine the amount and types of his work, forms of self-control and analysis of performed tasks and also to be able to correct qualitative aspects of forms and ways of self-education.

The basis of organization of self-education and self-development of students is an activity, aimed at changing their personalities, it is a conscious work on yourself and active participation in society.

The article revealed the features of forming of professional-pedagogical culture of the future social pedagogy and its components – self-development and self-realization.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Вимоги, що висуваються до сучасного соціального педагога, вимагають удосконалення професійного навчання студентів у ВНЗ. Важлива роль у цьому процесі належить професійно-педагогічній культурі, що синтезує соціокультурний, інтелектуальний, моральний потенціал студентів і викладачів.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Значний внесок у становлення професійної школи зробили науковці, фахівці професійної педагогіки й професійної освіти: Р. Гуревич, О. Дубасенюк, І. Зязюн, Н. Ничкало, В. Поліщук, О. Пехота, С. Сисоева та ін., професійної підготовки фахівців для соціальної і соціально-педагогічної сфер (О. Безпалько, Р. Вайнола, В. Васильєв, Ю. Галагузова, І.Зверева, Г. Лактіонова, П. Гусак, А. Капська, І. Козубовська, Р. Куличенко, Л. Міщик, Ю. Поліщук та ін.).

Невирішена раніше частина проблеми. Незважаючи на значну кількість досліджень, присвячених проблемі професійного саморозвитку, значення професійно-педагогічної культури майбутніх соціальних педагогів як необхідної умови формування цієї важливої характеристики розкрито недостатньо.

Мета статті полягає у розкритті значення професійно-педагогічної культури соціального педагога як необхідної умови його професійного саморозвитку.

Виклад основного матеріалу. Соціально-педагогічна діяльність, спрямована, з одного боку, на вирішення завдань соціального виховання, а з іншого боку, на надання соціальної допомоги різним групам населення, зумовлює необхідність розроблення проблем, пов'язаних із побудовою «ідеальної моделі» (професіограми) особистості й діяльності соціального педагога.

В акмеології велика увага приділяється розвитку професіоналізму на етапі активного вступу людини до трудової діяльності. Основи професіоналізму закладаються в процесі професійно-педагогічної освіти. Тому, щоб досягти акмеологічних вершин, майбутній соціальний педагог має навчитися правильно і раціонально

організовувати свою пізнавальну діяльність, визначати обсяг і види своєї роботи, форми самоконтролю і аналізу завдань, які виконуються, а також уміти коригувати якісні сторони форм і шляхів самоосвіти і самовиховання.

Успішне здійснення навчальної діяльності залежить від майстерності, ерудиції, культури, ідейної переконаності студента, основи яких закладаються в період навчання у ВНЗ. Майбутній соціальний педагог має бути не тільки підготовлений сам до виконання своїх обов'язків, але і бути озброєним знаннями, уміннями і навичками, необхідними для організації професійної діяльності.

Підґрунтям організації самовиховання і самоосвіти студентів є діяльність, що спрямована на зміну своєї особистості, – це свідомою робота над собою, активна участь в житті суспільства.

Дослідження науковців і наші спостереження показали, що для інтенсифікації самовиховання і самоосвіти майбутніх фахівців необхідні такі компоненти: усвідомлення потреби в педагогічних знаннях; постановка певної мети на свідоме і ґрунтовне оволодіння інноваційними основами педагогіки; підбір матеріалу для самостійної роботи; морально-вольова готовність до подолання негативних якостей; систематичність у подоланні труднощів; послідовність і поступовість ускладнення самостійних знань; вимогливість до себе і самокритичність; постійний самоконтроль і самооцінка [8, с. 3-5].

Для цього майбутньому соціальному педагогу необхідно оволодіти такими видами самовиховання, як: вироблення самодисципліни; раціональне використання часу; виконання режиму дня; самостійне вивчення спеціальної і наукової літератури; фізичне самовдосконалення; самовиховання працьовитості; вироблення волі і характеру; самовиховання сміливості і переконаності.

Для інтенсифікації самовиховання і самоосвіти майбутньому соціальному педагогу важливо вміти чітко планувати свою роботу. Тому студент має володіти такими уміннями: уміти ставити певну мету з самовиховання і самоосвіти; уміти виконувати поставлені завдання із самовдосконалення; уміти виправляти випадки невдачі; уміти висувати до себе високі вимоги з самовиховання і самоосвіти; уміти виконувати намічене точно в терміни [3].

Отже, основними ознаками соціально активної особистості майбутнього соціального педагога є потреба в громадській і політичній діяльності, прагнення до збагачення свого кругозору, захопленість своєю професією, підготовленість до творчої професійної діяльності, професійна спрямованість та розвинена потреба в самовихованні і самоосвіті.

Професіограма (з лат. *profiteo* – оголошую і грец. *gramma* – риска, написання) – це перелік і опис загально трудових і спеціальних знань, навичок і вмінь, необхідних для успішного виконання певного виду професійної діяльності [10].

Як справедливо зазначає В. Сластьонін: «Професіограма моделює результат, що передбачається, який існує ідеально, але повинен бути одержаний після певного терміну навчання і виховання студента у вузі. Як система вимог до фахівця, вона дає можливість передбачати конкретні шляхи, засоби, операції, критерії професійної підготовки студентів, а також удосконалювати програму формування особистості» [12].

Група науковців пропонує об'єднати професійні вимоги до фахівця: «...в три основних комплекси, взаємозв'язаних і доповнюючих один одного: загальногромадянські якості; якості, що визначають специфіку професії педагога; спеціальні знання, уміння і навички з предмету (спеціальності)» [7, с. 90-92].

На нашу думку, професіограма є важливим інструментом створення в самосвідомості майбутнього соціального педагога образу «Ідеальний соціальний педагог» та зосереджує в собі:

- критерії діагностики процесу і результату освітньої підготовки;
- систему індивідуальних суб'єктних підстав для постановки стратегічних завдань культурно-освітньої підготовки;
- зміст інформації для побудови індивідуального образу «Я – майбутній соціальний педагог».

Розроблена Л. Мітіною методична система особистісного і професійного розвитку науково обґрунтована і впливає із створеної нею психологічної концепції праці педагога. У концепції містяться три взаємозв'язані простори:

- I – структура педагогічної діяльності;
- II – структурно-ієрархічна модель особистості;
- III – структура педагогічного спілкування.

Розвиваючи діагностичний інструментарій, Л. Мітіна створила модифікований варіант методики оцінки роботи фахівця. Опираючись на нього, ми вважаємо, що майбутні соціальні педагоги мають володіти такими здатностями:

- здатність вести діалог;
- здатність контролювати рівень культурно-освітніх знань;
- здатність висувати вимоги до вихованця;
- здатність організувати практичну роботу з соціальної педагогіки;
- здатність використовувати різні педагогічні методи в практичній діяльності [6].

Психолого-педагогічні й соціологічні дослідження (А. Мудрик, Г. Ковальов та ін.) вказують на те, що педагоги-початківці у своїй професійній діяльності найчастіше підсвідомо копіюють, іноді до деталей, особливості роботи своїх шкільних учителів, рідше викладачів ВНЗ, й, навіть негативно оцінюючи стиль їхньої роботи, актуалізують приблизно співпадаючі цілі, зміст, способи, засоби й т.д. Отже, негативний допрофесійний досвід, авторитарний, егоїстичний зміст прийнятих ціннісних аспектів професійно-педагогічної діяльності створює серйозний бар'єр для розвитку індивідуально-розвиваючих здібностей педагогів, навичок продуктивного емоційно комфортної педагогічної взаємодії, успішного гуманістичного професійного становлення в цілому.

Суб'єкт з явно позитивним допрофесійним досвідом має сприятливу внутрішню «психологічну картину» для особистісного прийняття вже знайомих, що випробують на собі й тому особливо привабливі гуманістичні цінності педагогічної діяльності, переносячи значеннєвий центр власних зусиль не на руйнування психологічних захистів, бар'єрів, а на зміну позиції «гуманістично навчальний», тобто власне об'єктно-суб'єктне професійно-особистісне перетворення як стрижневу складову професійного становлення. Подібна робота полегшується тим, що навіть при наявності незначного негативного досвіду, такий педагог його досить легко нейтралізує.

Для оволодіння технікою гуманістичної взаємодії можна використати, наприклад, завдання, розроблені в Полтавському педагогічному інституті й описані в курсі І. Зязюна «Основи педагогічної майстерності» (М., 1987), які спрямовані, зокрема, на розвиток ясності й виразності мови, підвищення мовної культури, оволодіння прийомами трансляції власного позитивного відношення до вихованців, прийомами «оголення почуттів», управління своїм робочим станом, доцільний розподіл уваги, уміння визначати джерело «генерації настрою» у класі, проявляти витримку й впевненість у діях. У рамках цих занять майбутній соціальний педагог розширить свій унікальний поведінковий репертуар, що сприяє його максимальному професійно-особистісному саморозкриттю, але не як самоціль, а як засіб посилення розвиваючого потенціалу педагогічної взаємодії.

Важливою ознакою фахівця соціально-педагогічної сфери, що визначає різні аспекти його індивідуально-професійного розвитку, є професіоналізм.

Ряд дослідників розглядає діяльнісну сутність професіоналізму, за якої сукупність знань, умінь і навичок необхідна, у першу чергу, для успішної професійної діяльності, здійснюваної фахівцем. Так, В. Сластьонін, І. Ісаєв, А. Мищенко, Є. Шиянов основою професіоналізму вважають науково-теоретичну й практичну підготовленість до професійної діяльності [12].

Дослідниця О. Бондаревська під професіоналізмом розуміє «оволодіння повною мірою досягненнями своєї науки, суміжними галузями знань, мистецтвом їхнього застосування у своїй практиці» і протиставляє йому поняття «дилетантизм» [2, с. 11-17].

Водночас, у розгляді цього поняття найбільш об'єктивним, на наш погляд, є особистісно-діяльнісний підхід, тому що тільки наявність обох компонентів у його структурі забезпечує цілісність. Єдність професійно-діяльнісного та особистісного розвитку фахівця лягло в основу концепцій низки науковців, відповідно яких розвиток особистості (її інтегральних характеристик) визначає вибір професії й підготовку до неї й, разом з тим, сам вибір і професійний ріст визначають стратегію розвитку особистості [1, с. 26]. Отже, органічний сплав високого рівня виконання професійної діяльності з певними особистісними якостями й становить професіоналізм.

Професіоналізм педагога розглядається через призму особистісно-діяльнісного підходу у працях І. Беха, О. Бондаревської, В. Гриньової, В. Поліщук, С.Сисоевої та ін. [1; 2; 4; 9; 11]. На їхню думку, професійних знань й умінь, що є основою професійної діяльності, загального розвитку й широкої ерудиції, недостатньо для становлення професіонала, оскільки саме для педагогічної професії вирішальне значення мають моральні якості особистості (доброта, милосердя, чуйність, великодушність, любов до людей й та ін.), що й дозволяють формувати особистість учня.

Н. Кузьміна та представники її школи також вважають, якщо в професійно значущих педагогічних уміннях знаходять практичне застосування й якості особистості педагога, то професіоналізм педагога складають два взаємозалежних компоненти: професіоналізм діяльності як якісна характеристика суб'єкта діяльності й професіоналізм особистості як сукупність особистісних якостей педагога, що сприяють або, навпаки, перешкоджають розв'язанню педагогічних завдань [5].

Професійний розвиток соціального педагога багато в чому залежить від фундаменту, який ми закладаємо під час навчання у ВНЗ. Тому важливо навчити майбутніх фахівців соціальних педагогів умінню слухати, ставити запитання, аналізувати відповідь, зрозуміти іншого, бути уважними, спостережливими, встановлювати контакт, бачити і зрозуміти реакцію аудиторії, передавати своє ставлення до того, про що йде мова, зацікавити, захопити поясненням, орієнтуватися в обстановці. Адже, якщо раніше студенти погоджувалися на позицію підпорядкування, керування, то тепер вони прагнуть до співробітництва, а воно передбачає певні вимоги: взаємини довіри, реальний психологічний контакт, здатність викладача відмовитися від диктату і перейти до взаємодії.

Висновки. Отже, успішне становлення особистості майбутнього соціального педагога можливе лише за умови прийняття ним самого себе, позитивної оцінки власних здібностей, рис характеру та місця в професії. І саме професійно-педагогічна культура є необхідною умовою його професійного саморозвитку, адже від рівня її сформованості залежить самоприйняття і самоповага особистості майбутнього педагога.

Література:

1. Бех І.Д. Теоретико-прикладний сенс компетентнісного підходу в педагогіці [Текст] / І. Д. Бех // Педагогіка і психологія : Науково-теоретичний та інформаційний журнал Академії педагогічних наук України. – 2009. – №2. – С. 26-31.
2. Бондаревская Е.В. Гуманистическая парадигма личностно-ориентированного образования // Педагогика. – 1997. – № 4. – С. 11-17.
3. Введение в педагогическую культуру: [учебное пособие] / Под ред. Е. В. Бондаревской. – Ростов н/Д: Изд-во РГПУ, 1995. – 172 с.
4. Гриньова Валентина Аксіологічний підхід до проблеми педагогічної культури майбутнього вчителя// Шлях освіти. – 2002. – № 2– С.2-6.
5. Кузьмина Н. В. Профессионализм деятельности преподавателя и мастера производственного обучения профтехучилищ / Н. В. Кузьмина / ВНИИ профтехобразования. – М.: Высш. шк., 1989. – 166 с.
6. Митина Л. М. Учитель как личность и профессионал / Л. М. Митина. – М. : Дело, 1994. – 216с.
7. Никандров Н. Д. Творчество как условие профессиональной подготовки будущего учителя [Текст] / В. А. Кан-Калик, Н. Д. Никандров // Сов. педагогика. – 1982. – № 4. – С. 90-92.
8. Осовский Е. Г. Личностно-ориентированная технология проектирования и проведения вузовских олимпиад [Текст] / Ю. В. Варданян, Е. Г. Осовский // Современные проблемы психолого–педагогических наук ; Межвуз. сб. науч. трудов. – Саранск, 1996. – Вып. 8. – С. 3-5.
9. Поліщук В.А. Теорія і методика професійної підготовки соціальних педагогів в умовах неперервної освіти: Дисс. ... д-ра пед наук: 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» /Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. – Тернопіль, 2006. – 454 с.
10. Психологічна енциклопедія / [Авт.– упор. О. М. Степанов.]. – К. : «Академвидав», 2006. – 424 с. (Енциклопедія ерудита).
11. Сисоева С.О. Творчий розвиток особистості в процесі неперервної професійної освіти// Неперервна професійна освіта: теорія і практика: Збірник наукових праць/ За ред. І.А. Зязюна та Н.Г. Ничкало. – К., 2001. – Ч.1. – С.45-53.
12. Сластенин В. А. Педагогика : [учебное пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений] / И. Ф. Исаев, В. А. Сластенин, Е. Н. Шиянов [под ред. В. А. Сластенина.]. – М. : Издательский центр «Академия», 2002. – 576 с.